

УДК 347.4

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.53>**Р. П. Московчук**аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО РАХУНКУ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

У даній роботі проводиться висвітлення деяких проблемних питань, пов'язаних з договором банківського рахунку. Договір банківського рахунку є одним з найбільш детальних договорів у польській юридичній літературі. Це результат як нормативного регулювання цього договору, так і фундаментального значення, яке він відіграє.

З іншого боку, даний вид договору поступово починає відходити від практичних принципів функціонування цієї угоди. На це впливають явища зі сфери нового права, які не беруться до уваги в традиційному розумінні аналізу договорів банківського рахунку, наприклад, технології у формі широко використовуваного зараз Інтернет-банкінгу.

Крім того, широке регулювання платіжних послуг, яке було запроваджено в останні роки у Республіці Польща, має великий вплив на договір банківського рахунку.

У рамках аналізу договору банківського рахунку будуть обговорені питання, що стосуються регулювання надання послуг банку, їх оплата.

В роботі дається аналіз двох типів причин укладення такого типу комерційної угоди, розглядається питання пов'язане з існуванням законодавчого обов'язку вести банківський рахунок компанії. Доведено, що невизначеність щодо існування чи відсутності певного зобов'язання вести банківський рахунок в польській правовій системі спричинена невідповідністю між волею законодавця та проаналізовано відповіді нормативно-правові акти.

Структурна проблематичність договору про банківський рахунок зводиться не до відсутності юридичного визначення, а до додаткового зовнішнього регулювання, яке міститься в законі про банки. Беручи до уваги вищезазначене, у статті розглянуто взаємозв'язок між обома нормативними актами: цивільним кодексом та адміністративними положеннями, що міститься в законі про банки.

Досліджено типи банківських рахунків за договором банківського рахунку у Польщі, а також суб'єктів, які укладають даний вид договорів. Доведено, що власник банківського рахунку може вільно розпоряджатися коштами, накопиченими на банківському рахунку, хоча договір з банком може містити положення, що обмежують цю свободу. Крім того, описано зобов'язання банку забезпечити безпеку коштів, що зберігаються та які можуть зберігатися на різних типах банківських рахунків.

Ключові слова: зобов'язання, договір, банківські договори, кредит, банк, зарубіжний досвід, договір банківського рахунку.

Постановка проблеми. Постійні цивілізаційні та соціальні зміни мають значний вплив на багато сфер людського життя. Широкий доступ до Інтернету та підвищення загальної обізнаності суспільства як групи споживачів призвели до ситуації, коли договори банківського рахунку є одними з найчастіше укладених цивільно-правових договорів. Вони використовуються як фізичними особами, які не ведуть бізнес, так і різними організаціями в комерційних операціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження банківських договорів у польській науці займалися наступні науковці: Е. Нізбецька, В. Пизьол, А. Валашек-Пизьол, Е. Бартковяк. Р. Мянвана-Куб'як. В. Дубіс. Ф. Вейман. Проте згадані науковці не звертаються достатню увагу на невизначеність щодо існування чи відсутності певного зобов'язання вести банківський рахунок в польській правовій системі, що спричинена невідповідністю

між волею законодавця і тими проблемами, що виникають на практиці.

Мета статті – на основі аналізу результатів загальнотеоретичних та галузевих досліджень сучасного стану правового регулювання банківських договорів висвітлити деякі проблемні питання пов'язані з договором банківського рахунку.

Виклад основного матеріалу. Причини укладення такого типу комерційної угоди є двоякими: вони можуть бути пов'язані із суб'єктивним переконанням особи щодо необхідності або вигод, що виникають від інвестування її коштів у зовнішню організацію, яку називають організацією довірчої власності, тобто банк, або ж вони можуть бути зумовлені обов'язком фіксувати економічний оборот.

Щодо першої згаданої вище групи, необхідно вказати на такі детермінанти, як бачення економіки, як у часовому аспекті – економія часу для суб'єктів господарювання, які раніше користувалися послугами поштового відділення з точки зору здійснення переказів, так і у фіскальному аспекті – доходи від відсотків за кошти на рахунку або економія в результаті зниження комісій за безготівкові розрахунки.

Переходячи до другого варіанту, необхідно вказати такі фактори, як прозорість торгівлі, що запобігає явищу так званого відмивання грошей, та виконання підприємцем встановленого законом обов'язку, пов'язаного з наявністю рахунку. Мотиви, представлені таким чином, та безліч конкурентних банківських пропозицій безпосередньо впливають на масовий характер та популяризацію договорів банківського рахунку в ділових операціях і, як наслідок, на багатовимірність пов'язаних з цим проблемних питань [1, с. 128].

Питання, пов'язане з існуванням законодавчого обов'язку вести банківський рахунок компанії, а точніше, з його відсутністю, має практичне значення. Невизначеність щодо існування чи відсутності певного зобов'язання в польській правовій системі спричинена невідповідністю між волею законодавця, вираженою в таких правових актах, як:

- Закон від 29 серпня 1997 року – Податковий закон [2];
- Закон від 6 березня 2018 року – Закон про підприємців [3].

Розглядаючи крізь призму конкретних норм, що містяться у вищезазначених правових актах, можна зробити висновки про існування встановленого законом обов'язку мати так званий бізнес-рахунок у підприємця, який є фізичною особою. Вищезгаданий обов'язок слід відрізнити від законодавчо встановленого обов'язку підприємця мати банківський рахунок – доцільно відобразити різницю між цими двома формулюваннями.

Стаття 61 § 1 Податкового закону, яка зазначає, що «сплата податків платниками податків, які здійснюють підприємницьку діяльність та зобов'язані вести бухгалтерський облік або книги податкових доходів та витрат, здійснюється у формі переказного доручення». Законодавець покладає на підприємця – платника податків лише обов'язок врегулювати податкові зобов'язання у безготівковій формі, тобто шляхом переказу коштів. Однак, цей обов'язок не поширюється на мікропідприємців відповідно до ст. 61 § 1b вищезгаданого закону [2].

У свою чергу, у положенні, що стосується питання повернення переплати, у ст. 77b § 1 Податкового кодексу, законодавець розрізняє способи повернення надлишку сплачених сум, виходячи з критерію обов'язку мати банківський рахунок: "повернення переплати здійснюється: 1) у разі, якщо платник податків або стягувач зобов'язаний мати банківський рахунок або рахунок у кооперативній ощадній та кредитній спілці, виключно на рахунок, зазначений платником податків стягувачем; 2) у разі, якщо платник податків або стягувач не зобов'язаний мати банківський рахунок або рахунок у кооперативній ощадній та кредитній спілці, на зазначений банківський рахунок або рахунок у кооперативній ощадній та кредитній спілці платника податків або стягувача або поштовим переказом, якщо платник податків або стягувач не вимагає повернення переплати в касі" [2].

Законодавець використовує поняття платника податків (платника, стягувача) зобов'язаного мати банківський рахунок, однак не вказує безпосередньо на джерело цього зобов'язання, що може являти собою певну законодавчу недбалість.

Доктрина, що визначає диспозицію ст. 77b § 1 Податкового закону справедливо вказує на те, що вищезгаданий обов'язок слід поєднувати з іншою статтею, яка зазначає, що «здійснення або прийняття платежів, пов'язаних з підприємницькою діяльністю, здійснюється через платіжний рахунок підприємця, у кожному випадку, коли: 1) інший підприємець є стороною транзакції, в результаті якої здійснюється платіж, та 2) одноразова вартість транзакції, незалежно від кількості платежів, що здійснюються в результаті неї, перевищує 15 000 злотих або еквівалент цієї суми, при цьому транзакції в іноземній валюті конвертуються в злоті за середнім обмінним курсом, оголошеним Національним банком Польщі в останній робочий день, що передуює даті транзакції». [4, с. 2].

Слід зазначити, що у статті використовується термін «платіжний рахунок підприємця», який у випадку юридичних осіб, як правило, не викликає жодних застережень щодо тлумачення, проте ця проблема виникає у випадку фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність. Законодавець прямо не вирішує, чи слід розуміти використаний термін як окремий банківський рахунок, призначений виключно для обліку обороту, пов'язаного з підприємницькою діяльністю підприємця, чи цей термін також повинен включати так званий приватний банківський рахунок – особистий рахунок. Більше того, у тематичній літературі справедливо зазначається, що законодавець, як правило, не запровадив формального юридичного обов'язку мати банківський рахунок, замінивши його обов'язком здійснювати розрахунки через банківські рахунки.

Проблема визначення вищезгаданого терміну має практичне значення, оскільки пропозиції окремих банків демонструють суттєві відмінності щодо комісій, пов'язаних з веденням рахунку, здійсненням переказів, тощо, враховуючи призначення банківського рахунку як розрізняючий критерій.

У своїх нормативних актах банки виключають можливість використання особистого рахунку для комерційних операцій, пов'язаних із веденням підприємницької

діяльності. Такий тип рішення може бути пов'язаний, по-перше, з економічними припущеннями банку, які передбачають вимірну фінансову вигоду від ведення банківського рахунку, а по-друге, з ефективним виконанням зобов'язання, покладеного на банки ст. Стаття 82 § 2 Податкового закону щодо підготовки та подання Голові Національної податкової адміністрації у короткі звітні періоди інформації про відкриті та закриті банківські рахунки, пов'язані з веденням господарської діяльності [5, с. 40].

Підсумовуючи законодавчі норми, пов'язані з обов'язком підприємця мати банківський рахунок, можна сказати, що вони характеризуються відсутністю чіткості на семантичному рівні. Здається, що втручання законодавця в цьому питанні є найбільш бажаним і навіть необхідним. Це дозволить уникнути багатьох неясностей з обох сторін угоди про банківський рахунок і, як наслідок, призведе до статистичного уточнення, пов'язаного з підвищенням ефективності виконання зобов'язання, покладеного на банки згідно з вищезгаданою статтею 82 § 2 Податкового закону та призведе до більшої прозорості в обліку обороту.

Перед розглядом питань, пов'язаних з визначенням та структурним контекстом договору банківського рахунку, слід зазначити, з метою певного методологічного порядку, що даний договір, безсумнівно, є комерційним договором. Беручи до уваги його природу, його слід класифікувати як договір, який, в принципі, є двосторонньообов'язковим, консенсуальним та суб'єктивно кваліфікованим.

Відправною точкою для подальших роздумів має бути стаття 725 Цивільного кодексу Польщі, яка говорить, що «договором банківського рахунку банк зобов'язується перед власником рахунку протягом визначеного або невизначеного періоду часу зберігати його кошти та, якщо це передбачено договором, проводити грошові розрахунки від його імені». Обговорювана стаття не є юридичним визначенням договору банківського рахунку, а швидше вказує на конкретну суть цього договору, якою є зберігання коштів власника рахунку [6].

У поєднанні з статтею 726 Цивільного кодексу Польщі, яка стосується права банку тимчасово торгувати вільними коштами, накопиченими на банківському рахунку власника рахунку, створюється уявлення про те, що даний договір має ознаки нерегулярного депозиту. Структурна проблематичність цієї угоди зводиться не до відсутності юридичного визначення, а до додаткового зовнішнього регулювання, яке міститься в третьому розділі «Банківські рахунки» закону про банки. Беручи до уваги вищезазначене, необхідно розглянути взаємозв'язок між обома нормативними актами: цивільним кодексом та адміністративним правом, що міститься в законі про банки.

Справедливо зазначається, що положення Закону про банківську діяльність не змінюють початкові положення ст. 725–733 Цивільного кодексу Польщі. Це додаткові положення, що визначають структурні вимоги до договорів цього типу, включаючи письмову форму, яка призначена виключно для цілей доказування, та такі структурні елементи, як: сторони договору, тип рахунку, що відкривається, валюта рахунку, термін дії договору (ст. 52 Закону про банківську діяльність).

Факт фрагментації нормативних актів щодо договорів банківських рахунків може викликати обґрунтовану критику. Це призводить до збільшення кількості порушень на функціональному рівні, тобто у фактичному економічному обороті. Зайняття вищезазначеної позиції видається ще більш виправданим, враховуючи той факт, що вищезазначені правові акти не регулюють питання укладання договору банківського рахунку вичерпним чином [7, с. 82].

Власник банківського рахунку може вільно розпоряджатися коштами, накопиченими на банківському рахунку, хоча договір з банком може містити положення, що обмежують цю свободу. Крім того, банк зобов'язаний забезпечити безпеку коштів, що зберігаються, які можуть зберігатися на різних типах банківських рахунків.

Зокрема, банки можуть вести такі типи банківських рахунків :

- розрахункові рахунки, включаючи поточні та допоміжні рахунки,

- строкові депозитні рахунки,
- ощадні рахунки, ощадні та розрахункові рахунки, включаючи сімейні рахунки та строкові ощадні депозитні рахунки,
- довірчі рахунки.

Власниками банківського рахунку можуть бути всі суб'єкти цивільного права, включаючи фізичних осіб, як тих, хто здійснює підприємницьку діяльність, так і тих, хто не здійснює її.

Вони також можуть бути юридичними особами, тобто акціонерними товариствами, товариствами з обмеженою відповідальністю, кооперативами, фондами та асоціаціями. У їхньому випадку договір з банком підписують особи, уповноважені представляти дану організацію.

Банківський рахунок також можуть мати організаційні одиниці, які не є юридичними особами, але яким закон надає правоздатність, тобто повне товариство, професійне товариство або командитне товариство, а також житлові колективи.

Це означає, що за договором про банківський рахунок може бути, наприклад, спільний банківський рахунок, банківський рахунок для бізнесу або вільний банківський рахунок [8, с. 113].

Як власник банківського рахунку, особа може вільно розпоряджатися коштами, накопиченими на банківському рахунку, та здійснювати такі дії, як внесення коштів на банківський рахунок, зняття коштів або перекази на банківський рахунок. Також можна надавати інструкції щодо виконання майбутніх транзакцій.

Інформація про всі операції міститься в історії рахунку, яка надається банком у вигляді банківської виписки (паперової або електронної).

Важливо, що банк зобов'язаний зберігати банківську таємницю. Банківська інформація може надаватися лише прокурорам та судам у зв'язку з кримінальними або кримінально-фіскальними справами, а також інспекторам та директорам податкових інспекцій у разі кримінально-фіскального провадження.

Банківський рахунок закривається після розірвання договору або коли власник надає невірні дані під час відкриття рахунку чи не здійснює жодних операцій через нього протягом періоду, визначеного в правилах банку.

Переходячи до процесуальної теми, слід зазначити, що питання судового стягнення з банківських рахунків породжує багато важливих проблемних питань, що стосуються практики ведення такого роду операцій. Це питання є предметом аналізу як на догматично-правовому рівні, так і на судовому рівні. У свою чергу, питання, пов'язані із судовим виконанням так званого спільного рахунку, були розглянуті настільки достовірно та всебічно у польській процесуальній науці, що творче повторення раніше викладених тез було б недоцільним. Отже, видається доцільним зосередитися на процедурних питаннях, які менш поширені в літературі з цього питання, а саме на питанні взаємозв'язку між винагородою за працю та суттю угоди про рахунок [9, с. 22].

Висновки. Представлена угода про банківський рахунок підлягає динамічним структурним змінам, які є наслідком зростаючих потреб як групи споживачів, так і групи підприємців. Наведені твердження свідчать про те, що пов'язана з цим практика створює багато проблемних питань не лише у сфері приватного права, а й у сфері публічного права. Здійснюючи загальну оцінку розглянутого правового договору, слід зазначити, що в регулюванні цього типу договорів бракує внутрішньої цілісності. Це призводить до термінологічного хаосу та суперечливого застосування всіх правових норм. Також, нерозуміння сутності цього типу цивільно-правових відносин призводить до багатьох законодавчих прогалин, які, як зазначено вище, можуть мати руйнівний вплив на життєві обставини особи.

Список використаної літератури:

1. E. Niezbecka, Definicja umowy, A. Kidyba. Kodeksowe umowy handlowe. LEX 2014. S 142.
2. Dz.U. 2018 poz. 800. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 marca 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Ordynacja podatkowa. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000800>
3. Dz.U. z 2018 r. poz. 646 z późn. zm.; dalej: PrPrzeds. Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000646>
4. W. Pyzioł, A. Walaszek-Pyzioł, Ustawa z 2011 r. o usługach płatniczych a umowa rachunku bankowego. Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego. 2022, nr 1, s. 4.
5. E. Bartkowiak. Ochrona świadczeń o charakterze rodzinnym – bankowy rachunek rodzinny w aspekcie egzekucyjnym. Biuletyn Głównego Księgowego. 2016, nr 11, s. 58;
6. Dz. U. 1964 Nr 16 poz. 93. Kodeks cywilny. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf>
7. R. Mianowana-Kubiak. Przebieg postępowania egzekucyjnego z wierzytelności znajdującej się na bankowym rachunku wspólnym. Palestra. 2014, nr 5–6, s. 80–86.
8. W. Dubis. Prawne i ekonomiczne aspekty komunikacji elektronicznej. Warszawa. 2013, s. 231
9. F. Wejman. Wprowadzenie do cywilistycznej problematyki ustawy o podpisie elektronicznym. Prawo Bankowe. 2012, Nr 2, s. 52.

Moskovchuk R. Problems of enforcing the bank account agreement in the Republic of Poland

This paper highlights some problematic issues related to the bank account agreement. The bank account agreement is one of the most detailed agreements in Polish legal literature. This is the result of both the regulatory regulation of this agreement and the fundamental importance it plays.

On the other hand, this type of agreement is gradually beginning to deviate from the practical principles of the functioning of this agreement. This is influenced by phenomena from the field of new law that are not taken into account in the traditional understanding of the analysis of bank account agreements, for example, technologies in the form of the now widely used Internet banking.

In addition, the extensive regulation of payment services, which has been introduced in recent years in the Republic of Poland, has a great impact on the bank account agreement.

Within the framework of the analysis of the bank account agreement, issues related to the regulation of the provision of bank services and their payment will be discussed.

The paper analyzes two types of reasons for concluding this type of commercial agreement, and considers the issue related to the existence of a legislative obligation to maintain a company's bank account. It is proved that the uncertainty regarding the existence or absence of a certain obligation to maintain a bank account in the Polish legal system is caused by the discrepancy between the will of the legislator and the corresponding regulatory legal acts.

The structural problematic of the bank account agreement is not reduced to the lack of a legal definition, but to additional external regulation contained in the law on banks. Taking into account the above, the article examines the relationship between both regulatory acts: the Civil Code and the administrative provisions contained in the law on banks.

The types of bank accounts under the bank account agreement in Poland are studied, as well as the subjects that conclude this type of agreement. It is proved that the owner of a bank account can freely dispose of the funds accumulated in the bank account, although the agreement with the bank may contain provisions limiting this freedom. In addition, the bank's obligation to ensure the safety of funds stored and which may be stored in different types of bank accounts is described.

Key words: *obligation, contract, bank contracts, credit, bank, foreign experience, bank account contract.*